

Шинкарук Василь Дмитрович
доктор філологічних наук, професор,
декан гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів
і природокористування України;
Салата Галина Володимирівна
кандидат історичних наук, директор коледжу
Київського університету культури;
Данилова Тетяна Вікторівна
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
danilova_tv@ukr.net

ДИХОТОМІЯ "КУЛЬТУРА–ЦИВІЛІЗАЦІЯ" В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОМУ І ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Мета дослідження полягає в аналізі інтерпретацій понять культура і цивілізація в англо-американському і західноєвропейському наукових дискурсах. **Методологія дослідження.** Використано антропологічний інтегративний підхід, порівняльно-історичний аналіз, а також надбання філософської герменевтики. **Наукова новизна** полягає у постановці й дослідженні багатогранної проблеми, яка потребує міждисциплінарного висвітлення на теренах світової, зокрема української науки; у виявленні співвідношення понять культура і цивілізація в континентальній і англо-американській традиціях; у власній інтерпретації цього співвідношення. **Висновки.** Поняття культура і цивілізація не є тотожними, хоча вони тісно пов'язані між собою. Культура може існувати сама по собі, тоді як цивілізація не може називатися цивілізацією, якщо вона не містить у собі певну культуру. Цивілізація стає "порожньою" без власної культури. Культура включає матеріальний і нематеріальний аспекти. Нематеріальними, але такими, що відчутно впливають на людину, є вірування, звичаї, традиції, атитюди, преференції тощо. Цивілізацію можна розглядати як єдине ціле, і це ціле в значній мірі є матеріальним, хоча такий базовий компонент, як культура, може бути нематеріальним. Процес глобалізації змінює не тільки цивілізацію, а й культуру, яка, в свою чергу, визначатиме обличчя майбутньої цивілізації.

Ключові слова: культура, цивілізація, суспільство, історія, розвиток, матеріальна і нематеріальна культура.

Шинкарук Василий Дмитриевич, доктор филологических наук, профессор, декан гуманитарно-педагогического факультета Национального университета биоресурсов и природопользования Украины; Салата Галина Владимировна, кандидат исторических наук, директор колледжа Киевского университета культуры; Данилова Татьяна Викторовна, кандидат философских наук, доцент кафедры философии Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Дихотомия "культура-цивилизация" в англо-американском и западноевропейском научном дискурсе

Цель исследования заключается в анализе интерпретаций понятий культура и цивилизация в англо-американском и западноевропейском научных дискурсах. **Методология исследования.** Использован антропологический интегративный подход, сравнительно-исторический анализ, философская герменевтика. **Научная новизна** заключается в постановке и разработке многогранной проблемы, требующей междисциплинарного исследования в контексте как мировой, так и украинской науки; в выявлении соотношения понятий культура и цивилизация в континентальной и англо-американской традициях; в собственной интерпретации этого соотношения. **Выводы.** Понятия культура и цивилизация не являются тождественными, хотя они тесно связаны между собой. Культура может существовать сама по себе, тогда как цивилизация не может называться цивилизацией, если она не включает в себя определенную культуру. Цивилизация становится "пустой", если она не имеет своей культуры. Культура включает материальный и нематериальный аспекты. Нематериальными, но такими, что ощущимо влияют на человека, есть верования, обычаи, традиции, аттитюды, преференции и т.д. Цивилизацию можно рассматривать как единое целое, и это целое в значительной степени является материальным, хотя такой базовый компонент, как культура, может быть нематериальным. Процесс глобализации изменяет не только цивилизацию, но и культуру, которая, в свою очередь, будет определять лицо грядущей цивилизации.

Ключевые слова: культура, цивилизация, общество, история, развитие, материальная и нематериальная культура.

Shynkaruk Vasyli', Doctor of Philology, Professor, Dean of the Humanities and Pedagogy Faculty, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Salata Halyna, PhD in History, Director of the College of Kiev University of Culture; Danylova Tetyana, PhD in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The dichotomy "culture – civilization" in the Anglo-American and Western European scientific discourse

The purpose of the article is the analysis the interpretation of the concepts of culture and civilization in the Anglo-American and Western European scientific discourse. **Methodology.** The authors have used integrative

anthropological approach, comparative historical analysis, and philosophical hermeneutics. The **scientific novelty** lies in the formulation and development of a multifaceted problem that requires interdisciplinary research by both world and Ukrainian science; revealing the correlation between the concepts of culture and civilization in the Anglo-American and Western European traditions; as well as authors' interpretation of this correlation. **Conclusions.** The concepts of culture and civilization are not identical, although they are closely related to one another. Culture can exist on its own, whereas civilization cannot be called a civilization unless it includes a particular culture. Civilization is "empty" if it is not based on its own culture. Culture comprises material and non-material aspects. Intangible elements of customs and traditions, as well as beliefs, attitudes, preferences, etc., affect a person dramatically. Civilization could be viewed as a whole, and this integrated whole is mostly material, although its essential component – culture – could be non-material. The process of globalization changes civilization as well as culture, which, in turn, will determine the face of the coming civilization.

Key words: culture, civilization, society, history, development, material and non-material culture.

Актуальність теми. На сьогоднішній день так і не запропоновано чітке розмежування між поняттями "культура" і "цивілізація". Багатозначність терміну "культура" призвела до дискусії щодо співвідношення його з терміном "цивілізація". Деякі дослідники вживають ці поняття як синоніми, в той час як інші протиставляють культуру і цивілізацію. Різниця між культурою і цивілізацією є досить розпливчастою в англійській мові, але залишається відносно осмисленою в інших європейських і неєвропейських мовах, які сприйняли ці поняття від французьких і німецьких учених. Розмитість відмінностей культури і цивілізації в англійській мові була посилена тим, що англомовні антропологи припустили тотожність цих понять. Слово "культура" (від лат. *cultura* – обробка, виховування) – це старий термін, який відповідає латинській формі за своїм змістом. Термін цивілізація (від лат. *civis* – громадський, суспільний, державний) був введений пізніше: в XVIII ст. у Франції, а потім і в Англії.

Німецькі вчені надали перевагу терміну культура з його комплексом смислів. Можна провести більш-менш значущу межу між поняттями культура і цивілізація, заявивши, що перше відноситься до духовних, інтелектуальних і художніх явищ, в той час як друге відноситься значною мірою до матеріально-технічних, економічних і соціальних факторів. Німці тлумачили термін цивілізація, завжди звертаючись до утилітарного, зовнішнього аспекту людського існування, який підпорядкований культурі, що сприймається як справжня сутність людей, суспільства та їх досягнень. Однак, такий поділ не завжди може мати місце, оскільки в деяких ситуаціях немає чіткого розмежування двох понять. Наприклад, як культура, так і цивілізація можуть бути застосовані до аналізу релігій.

Аналіз досліджень і публікацій. Полісемантичність термінів культура і цивілізація давно цікавила дослідників і викликала жваві дискусії, які часом набували досить гострого характеру. Німецькі мислителі І Кант, І.Г. Гердер, Ф. Ніцше, М. Вебер, О. Шпенглер, Т. Манн розрізняли поняття культури і цивілізації: в їхній інтерпретації термін "цивілізація" набував негативної конотації. Протиставлення культури і цивілізації властиве і російському філософу М. Бердяєву, для якого цивілізація була смертю духу культури. Під іншим кутом зору розглядається співвідношення культури і цивілізації за межами Німеччини: у Франції в XVIII в. перевагу віддавали терміну "цивілізація", в той же час в Англії обидва терміни були рівноправні. І в подальшому – в XIX і XX ст. – в англомовних роботах культура і цивілізація найчастіше вживалися як синоніми. Своєрідні підходи до з'ясування єдності та відмінності культури і цивілізації були запропоновані П.О. Сорокіним, К. Леві-Строссом, А. Кребером, К. Клакхоном, Ф. Броделем, А.І. Ракітовим, Н.М. Калініною, Ю.Н. Солоніним та іншими дослідниками. Проте дискусія і досі не завершена: співвідношення культури і цивілізації вимагає дослідження низки питань.

Мета дослідження полягає в аналізі інтерпретацій понять культура і цивілізація в англо-американському і західноєвропейському науковому дискурсі.

Методологія дослідження. Для проведення дослідження був використаний антропологічний інтегративний підхід, порівняльно-історичний аналіз, а також надбання філософської герменевтики.

Виклад основного матеріалу. В англомовному світі ідея цивілізації сформувалася автономно, без звернення до терміна культура. Визначаючи цивілізацію як щось більше, ніж культура, Е. Тайлор [13], тим не менш, використовує обидва терміни як синоніми. Тайлорівське розуміння цивілізації охоплює і цивілізацію, і культуру. Його метою було вивчення соціальних проявів, що підлягають вимірюванню, наприклад, звичаїв. Називаючи культуру цивілізацією, Е. Тайлор звільнює культуру від її елітарної конотації, наданої їй англійським поетом, літературознавцем і культурологом М. Арнольдом, який розумів культуру як високе мистецтво, недоступне для мас. Е. Тайлор розробив концепцію культури-цивілізації як "комплексної єдності, що містить у собі знання, віру, мистецтво, право, мораль, звичаї та будь-які інші здатності і звички, набуті людиною як членом суспільства" [14, 1]. Таке злиття визначень цивілізації і культури породило термінологічну плутанину, що відчувається і сьогодні.

Е. Тайлор "перевизначив" культуру як величезний масив традицій і навичок: "історія людства є невід'ємною частиною історії природи і наші думки, бажання і дії узгоджуються із законами, подібними до тих, які управляють рухом хвиль ..." [14, 2]. Е. Тайлор розглядав цивілізацію не відносно чогось іншого, а виходячи з неї самої, з властивого їй "експансивного" характеру.

Французи почали використовувати слово культура як синонім всього того, що набувається в процесі освіти, виховання, і розробляли поняття цивілізації у наднаціональних термінах. У той же час німці звузили поняття культури до особистісного вираження в мистецтві та філософії. Німецьке розуміння культури формувалося у контексті політичної фрагментації. Культура могла бути використана як

інструмент для забезпечення єдності суспільства, оскільки політичної єдності не було на той час. Для німців культура встановлювала відмінності між більш-менш стійкими явищами, які не зазнають надмірно швидких змін.

У контексті антропології французького етнографа, соціолога і культуролога К. Леві-Стросса опозиція культури і цивілізації отримала ще один вимір. К. Леві-Стросс ідентифікував цивілізацію з сучасними суспільствами, що відрізняються напруженістю і соціальними конфліктами, які він протиставляв культурам як "примітивним" угрупованням, позбавленим історії та прогресу. Ця відмінність стала важливою для більшості французьких антропологів.

Американці протиставляли культуру і цивілізацію в контексті старого і нового, а саме: культура старої Європи і цивілізація Нового Світу. Зрештою і в Америці чисто матеріалістична дефініція не взяла верх, оскільки повне заперечення культури на користь технологічної цивілізації виявилось штучним.

Протягом певного часу культура була прихована під іншими назвами, такими як ідеї, традиції, звичаї, цінності, національний характер. Це свідчить про те, що культура залишилася відмінною від цивілізації. І проблема полягає в тому, що не існує чіткого однозначного розмежування цих понять у повсякденній мові.

Специфічний підхід Е. Тайлора до визначення культури в поняттях цивілізації не був новим – він став продовженням ідей епохи Просвітництва. Французький філософ-просвітитель Д. Дідро наполягав на тому, що цивілізація, а не культура, виступає протилежною стороною природи, і що саме цивілізація сприяла прогресу, який характеризує європейську культуру. Просвітництво визначало цивілізацію як досконалість, прогрес, стиль, вишуканість.

Однак деякі французькі та німецькі автори відчували необхідність протиставити цьому розумінню інше, а саме культуру, яка ніби охоплює внутрішні цінності, такі як душа і дух. Так, німецький філософ І. Кант порівнював цивілізацію і культуру з зовнішньою ввічливістю, що вводить в оману, і справжньою доброчинністю. Ця чеснота і є культура: "Ми надто цивілізовані в сенсі всякої чемності та ввічливості в спілкуванні один з одним. Але нам ще багато чого бракує, щоб вважати себе морально досконалими. Насправді, ідея моральності відноситься до культури; однак застосування цієї ідеї, яке зводиться тільки до подоби морального в любові до честі і в зовнішній пристойності, становить лише цивілізацію" [2].

І. Кант зовнішні прояви матеріального і духовного розвитку відносив до поняття "цивілізація", а в культурі бачив лише позитивні досягнення в духовному житті і, насамперед, у моральному самовдосконаленні людей. Він вважав, що людина не є моральною від природи, оскільки хороші люди також можуть вчиняти погано. Мораль формує людину, але не закладена в ній; її формування пов'язане з почуттям обов'язку, самозреченням. Моральних принципів люди повинні дотримуватися добровільно й усвідомлено. Тільки наділена внутрішньою свободою людина може вчиняти морально. За І. Кантом, саме вона є найвищою культурною цінністю, а будь-яке приниження особистості суперечить культурі.

І. Кант був першим філософом, який використав слово культура в його сучасному значенні. Безумовно, на його розуміння вплинув Ж.-Ж. Руссо з розмежуванням цивілізаційних цінностей (ввічливість, прикрашання, мода, церемонії) і природи. Не використовуючи слова цивілізація, Ж.-Ж. Руссо у своєму творі "Міркування про науки і мистецтва" шкодував, що політики вимагають дотримання правил світського суспільства, загальноприйнятих форм поведінки, але ніяк не слідування власному духу: "Тепер, коли вишуканість і витончений смак звели мистецтво подібати до певних правил, у нашому житті запанувала вульгарна і оманлива одноманітність, і здається, що всі розуми відлиті за одним зразком. Ввічливість висуває нескінченні вимоги, пристойності повелюють; люди постійно слідуєть звичаю, а не власному розуму, і не сміють бути тими, ким вони є насправді. Підкоряючись цьому вічного примусу, люди, що утворюють те стадо, яке називається суспільством, знаходячись в однакових умовах, вчиняють однаково, якщо їх від цього не утримують сильніші спонукання" [2, 46]. Необхідно зауважити, що в оригінальній версії трактату французького просвітителя використовується визначення "Peuples policés, cultivez-les" [11, 8.], що було перекладено як "цивілізовані народи".

Ж.-Ж. Руссо вважає цивілізацію плодом і джерелом нерівності людей. Суспільний прогрес призвів до розшарування суспільства, виникнення соціальної ієрархічної драбини, а отже, і до людського відчуження у всіх сферах життя, що породило фальш у мистецтві, науці, міжлюдських стосунках. Звідси його прагнення до "природної людини". Ж.-Ж. Руссо назвав свою альтернативну, антицивілізаційну модель природою, а не культурою, як це зробив І. Кант.

За часів Ж.-Ж. Руссо та І. Канта створення і уточнення концепції культури було значною мірою викликано необхідністю знайти заміну релігійному впливу, що йшов на спад. І дійсно, після Французької революції слово "цивілізація" було зведено на недосяжний п'єдестал. Французи під впливом німців стали інтерпретувати культуру як щось глибоко особисте, інтимне, локальне.

Відлуння дихотомії культура – природа існувало ще довго. Наступне за Ж.-Ж. Руссо покоління мислителів, таких як Й. Фіхте і Ф. Шиллер, розуміли культуру не як опозицію природі, а як те, що зможе повернути її людям, оскільки культура відновлює втрачену цілісність першої людини на більш високому рівні, де її здібності можуть бути повністю розвинені без протиріччя між природними бажаннями і моральними імперативами соціуму [7].

Один з найзначніших діячів "Бурі і натиску", німецький історик культури і поет, представник контр-Просвітництва І. Г. Гердер у своєму творі "Ідеї до філософії історії людства" [1] проводив чітке

розмежування між культурою і цивілізацією, вважаючи цивілізацію найвідчуженішою формою індустріалізації. І.Г. Гердер припустив, що кожен народ має свій центр щастя в самому собі. Отже, люди не повинні оцінювати звичаї, традиції інших культур зі своєї власної позиції. Подібна світоглядна установка передбачала культурний релятивізм, несумісний з цивілізаційним і аналітичним релятивізмом Е. Тайлора. Е. Тайлор заявляв, що всі культури однакові, оскільки вони і є цивілізаціями, натомість І.Г. Гердер наполягав на культурних відмінностях і неможливості підходити до оцінки різних культур з позиції загального цивілізаційного стандарту. Однак обидва мислителі виступали проти елітистського розуміння культури і були єдині в тому, то культура не є прерогативою виключно західних цивілізацій.

У кінці XIX століття опозиція цивілізації і культури остаточно утвердилася в німецькій філософії. І у той же самий час вона почала втрачати свої специфічні риси. Німецький мислитель Ф. Ніцше запозичив у своїх філософських попередників ідею культури, але інтерпретував її як певні рамки, в яких можливе пояснення, що суто людського є в людині. Німецький романтизм розробив ідеалістичне трактування поняття культури, пояснюючи її як щось туманне, невиразне, незбагненне. Культура стала містичною цілісністю, що пробуджує душу, свободу і мистецтво. Цивілізація же була оголошена Ф. Ніцше і М. Вебером моральним занепадом.

У той час, як французи інтерпретували цивілізацію як наднаціональний феномен, німці все більше осмислювали культуру як вираження свого національного духу. Німецький письменник Т. Манн визначав культуру як щось національне, а цивілізацію як знищення цього національного. Він проводив розмежування між культурою і цивілізацією, виходячи з відмінностей між німецькими та французькими/англійськими національними особливостями [3].

Підхід романтизму, що вбачав у всьому офіційному, формальному виклик істинному розуму, призвів Т. Манна до опозиції інтелекту і політики, і в кінцевому підсумку до чіткого розмежування культури та цивілізації: "Різниця між духом і політикою містить у собі відмінність між культурою і цивілізацією, душею і суспільством, свободою і загальним виборчим правом, мистецтвом і літературою; германство (Deutschtum) це якраз і є культура, душа, свобода, мистецтво, але не цивілізація, суспільство, загальне виборче право, література. Якщо розширювати порівняння, то відмінність між духом і політикою подібна до відмінності між космополітичним та інтернаціональним. Перше поняття належить культурній сфері, це – німецьке поняття; друге властиве цивілізації і демократії, воно – щось зовсім не німецьке. Інтернаціональним є демократичний буржуа, в який би національний одяг він не вбрився; бюргер – і це одна з тем цієї книги – є космополітичним, оскільки він – німець, він – німець в набагато більшій мірі, ніж князі чи "народ": ця людина географічної, соціальної і духовної "середини" завжди була і залишиться носієм німецької духовності, людяності та анти-політики ... " [3].

Для Т. Манна культура включає все німецьке, особливо музику, інтерес до моралі і внутрішнього досвіду, у той час як цивілізація представлена, як правило, французькою політичною думкою і глибоким інтересом до соціальних проблем. Німецька культура, за Т. Манном, потребує захисту від цивілізації. В іншому випадку демократичне просвітництво і буржуазна риторика розчинять дух німецької культури.

Протистояння культури і цивілізації знайшло відображення і в творчості німецького історіософа, представника філософії життя О. Шпенглера, який розмірковував про відмінності спрямованої всередину енергії культури і спрямованими назовні проявами цивілізації. У своїй роботі "Занепад Європи" (іноді видається під назвою "Занепад Західного світу") [6] він запропонував свою класифікацію культури і цивілізації. Культура для нього асоціюється з домом; шануванням традицій і віку; старими релігіями серця; природністю; родючою землею; співвітчизниками. Натомість цивілізація – це світове місто; байдужість; наукова безрелігійність; завоювання прав; гроші; людська маса; безцільні дискусії.

О. Шпенглер описав світову історію як неминучий рух від культури до цивілізації. У його системі цивілізація розглядається як занепад культури і як її останній етап: перехід від культури до цивілізації означає перехід від життя до смерті. Для О. Шпенглера цивілізації – це зовнішні і штучні стани існування людства, що досягли максимальної точки. Вони є неминучою долею будь-якої культури. Якщо культура для нього є творчою силою могутньої молоді душі, то цивілізація – це згасання творчої енергії, сталість і застиглість форм і змісту, перехід живого внутрішнього у мертве зовнішнє: "...падіння Західного світу являє собою ані більше, ані менше як проблему цивілізації. У цьому і полягає одне з основних питань історії. Що таке цивілізація, яка розуміється як логічний наслідок, завершення й результат культури? Тому що у кожній культурі своя власна цивілізація. У перший раз ці два слова, що позначали досі неясну етичну відмінність особистого характеру, розглядаються тут в періодичному сенсі, як вираження суворості та необхідної органічної послідовності фактів. Цивілізація є неминучою долею культури. Тут ми досягаємо того пункту, з якого останні та найскладніші питання історичної морфології можливо розв'язати. Цивілізація – це ті самі крайні і штучні стани, здійснити які здатний вищий вид людей. Вони – завершення, вони слідуєть як те, що стало, за тим, що становиться, як смерть за життям, як нерухомість за розвитком, як розумова старість і скам'яніле світове місто за селом і задушевним дитинством, яке проявляється над дорикою і готикою. Вони – неминучий кінець, і тим не менше з внутрішньою необхідністю до них завжди приходили" [6, 69-70].

О. Шпенглер приписував культурі здатність чинити опір цивілізації. Зрештою, культура постала у нього як найсильніший елемент. Позбавляючи цивілізації їх динамізму і прирікаючи колоніальні ім-

перію на цивілізаційну загибель, О. Шпенглер наділяв культуру внутрішньою силою, потужнішою, ніж та, яку може протиставити цивілізація. Теорія О. Шпенглера неодноразово піддавалася критиці. Проте, слід зазначити, що його бачення розвитку людства представляє культуру і цивілізацію в абсолютно новому світлі, розкриваючи недосліджені грані.

У другій половині ХХ ст. на Заході набув поширення глобально-цивілізаційний підхід до історії, відповідно до якого цивілізації розглядаються як шаблі розвитку людства. У США отримує розвиток теорія модернізації, яка вивчає закономірності переходу від традиційної до індустріальної (сучасної) цивілізації. Д. Белл і Е. Тоффлер розробили основи концепції постіндустріалізму, згідно з яким після первісного суспільства людство послідовно проходить три стадії – стадії традиційної, індустріальної та постіндустріальної цивілізації. У даному підході перехід до нового шабля пов'язується з технологічними революціями, а економічні моделі соціалізму та капіталізму розглядаються як моделі (різні варіанти) індустріальної цивілізації.

С. Гантінгтон у "Зіткненні цивілізацій" намагається уникнути розрізнення двох феноменів – культури і цивілізації: "цивілізація означає культурну цілісність всюди, крім Німеччини. Німецькі мислителі дев'ятнадцятого століття провели чітку межу між поняттями "цивілізація", яке включало в себе техніку, технологію і матеріальні чинники, і "культура", яке передбачало цінності, ідеали і вищі інтелектуальні, художні та моральні якості суспільства. Це розділення досі прийнято в Німеччині, але більше ніде. Деякі антропологи навіть перекурили це взаємовідношення і заговорили про культури як про характеристики примітивних, застиглих, неурбанізованих суспільств, у той час як більш складні, міські та динамічні суспільства – це цивілізації. Ці спроби провести розмежування між культурою і цивілізацією, однак, не були підхоплені, і поза Німеччиною побутує однастайна згода щодо того, що "було б помилкою на німецький манер намагатися відокремити культуру від її основи – цивілізації" [5, 48]. Не згадуючи Е. Тайлора, С. Гантінгтон проводить його ідею цивілізації як великої культури та узагальнює цю концепцію для визначення її як світогляду того чи іншого народу. Можна помітити, що протягом всієї книги С. Гантінгтон використовує термін цивілізація, начебто він пише про культуру (наприклад, італійська цивілізація). С. Гантінгтон намагається відродити анти-елітистську ідею цивілізації [9].

Розрізнення цивілізації та культури залишається актуальним у світі, де культури (як локальні, так і глобальні), традиції і сучасність стикаються між собою, провокуючи жорстокі та затяжні конфлікти. У минулому в більшості випадків ані інтерпретації культури, ані інтерпретації цивілізації не призвели до кращого розуміння сторін конфлікту. Однак, як продемонстрував подальший історичний розвиток культури і цивілізації, не може існувати культури у відриві від цивілізації. Культура завжди опосередкована цивілізацією, а цивілізація сама по собі є абстрактно-загальним і конкретизується тільки за допомогою культури [8].

Узагальнюючи вищевикладене, хочемо зауважити, що культура може бути представлена як традиції, вірування, мистецтво, спосіб життя, соціальна організація конкретної країни або групи людей. Цивілізація відрізняється від інших соціальних утворень високим рівнем складності та організації, різноманітністю економічних і культурних видів діяльності [12]. Це високорозвинений та організований стан людського суспільства, коли все людське співтовариство розглядається як єдине ціле. Культуру можна розглядати як те, що передається з покоління в покоління і те, як люди реалізують свій потенціал у повсякденному житті. Культура і соціальна структура впливають одна на одну. З іншого боку, цивілізація – це те, що створюють люди в процесі розвитку самих себе, свого інтелекту, розкриття власного потенціалу

Культура може існувати до тих пір, поки не буде змушена трансформуватися або ж поки не зникнуть з лиця землі носії унікального культурного коду. Однак цивілізація може зникнути, зупинившись у власному розвитку, і нова цивілізація прийде на місце колишньої.

Теоретично цивілізації є більшими структурними одиницями, ніж культури, вони виступають складним соціальними утвореннями в межах певної області разом зі своїми формами правління, нормами і навіть культурою. Культура ж постає як частина цілої цивілізації. Культура зазвичай існує в цивілізації. Кожна цивілізація може включати не тільки одну, а декілька культур.

Культура може вивчатися і передаватися від одного покоління до іншого. Завдяки мові та іншим засобам комунікації певний тип культури може розвиватися і бути успадкований іншою групою людей. З іншого боку, цивілізація не може бути передана тільки за допомогою мови через свої складність і обсяг: весь вихідний матеріал цивілізації повинен бути переданий повністю.

Наукова новизна роботи полягає у постановці і розробці багатогранної проблеми, яка потребує міждисциплінарного дослідження на теренах світової і зокрема української науки; у виявленні співвідношення понять культура і цивілізація в континентальній і англо-американській традиціях; а також у власній інтерпретації цього співвідношення.

Висновки. Підводячи підсумки, відзначимо, що поняття культура і цивілізація не є тотожними, хоча вони тісно пов'язані між собою. Культура може існувати сама по собі, тоді як цивілізація не може називатися цивілізацією, якщо вона не містить у собі певну культуру. Цивілізація стає "порожньою" без власної культури. Культура включає в себе матеріальний і нематеріальний аспекти. Нематеріальними, але такими, що відчутно впливають на людину, є вірування, звичаї, традиції, атитюди, преференції тощо. Цивілізацію можна розглядати як єдине ціле, і це ціле в значній мірі є матеріальним, хоча такий

базовий компонент як культура може бути нематеріальним. Процес глобалізації змінює не тільки цивілізацію, але й культуру, яка, в свою чергу, буде визначати обличчя прийдешньої цивілізації [10].

Література

1. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества / И.Г. Гердер. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
2. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане / И. Кант. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/filf/rpha/lib/kant-idea.htm>.
3. Манн Т. Размышления аполитичного / Т. Манн. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2008/24/ma15.html>
4. Руссо Ж.-Ж. Рассуждения о науках и искусствах / Ж.-Ж. Руссо // Руссо, Ж.-Ж. Избр. Сочинения в 3 т. – Т.1. – М.: Гос. издательство худ. литературы, 1961. – сс. 41-64.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – Пер. Т. Велимеева, Ю Новикова. – М.: ООО "АСТ", 2003. – 603с.
6. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер. – Новосибирск: ВО "Наука". Сибирская издательская фирма, 1993. – 592с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Speng/index.php.
7. Bloom A. The Closing of the American Mind / A. Bloom. – Simon & Schuster, 1988. – 392p.
8. Botz-Bornstein T. What is the Difference between Culture and Civilization? Two Hundred Fifty Years of Confusion / T. Botz-Bornstein // Comparative Civilizations Review. – 2012. – №66. – P.10-28.
9. Danylova T.V. The Theory of Civilizations Through the Lens of Contemporary Humanities / T.V. Danylova // Anthropological Measurements of Philosophical Research. – 2016. – Is. 9.– P. 55-62
10. Danylova T.V. The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History / T.V. Danylova // Anthropological Measurements of Philosophical Research. – 2016. – Is.10. – P. 69-77.
11. Rousseau J.-J. Discours sur les sciences et les arts /J.-J. Rousseau. – URL : http://classiques.uqac.ca/classiques/Rousseau_jj/discours_sciences_arts/discours_sciences_arts.pdf.
12. Salata G. Human Nature in the Problem Field of Cultural Anthropology / G. Salata. – Ural Research Bulletin. – 2012. – Is. 1. – P. 17-23.
13. Tylor E.B. Primitive Culture: Research into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom / E.B. Tylor – London: John Murray, Albemarle Street, W, 1920. – Vol.1. – 528p. URL : <https://archive.org/details/primitiveculture01tylouoft>.
14. Tylor E.B. The Origins of Culture (Harper torchbooks) / E.B. Tylor. – New York: Harper & Row, 1958. – 416p.
15. Трач Ю. 2015. № 3. С. Високі технології у контексті історичного розвитку техногенної цивілізації. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 3. К.: Мілениум. С.70-75

References

1. Herder, J.G. (1977). Outlines of a Philosophy of the History of Man. Moscow: Nauka [in Russian]
2. Kant, I. (n.d.). Idea for a Universal History with a Cosmopolitan Aim. Retrieved from <http://www.nsu.ru/filf/rpha/lib/kant-idea.htm> [in Russian]
3. Mann, T. (2008). Reflections of a Nonpolitical Man. Retrieved from <http://magazines.russ.ru/vestnik/2008/24/ma15.html> [in Russian]
4. Rousseau, J.-J. (1961). Discourse on the Arts and Sciences. Selected Works in 3 volumes. V.1. Moscow: Gos. izdatelstvo khud. Literatuy [in Russian]
5. Huntington, S. (2003). The Clash of Civilizations (T. Velimeeva, Yu. Novikova Trans). Moscow: LLC "AST" [in Russian]
6. Spengler, O. (1993). The Decline of the West. Novosibirsk: VO "Nauka". Retrieved from http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Speng/index.php [in Russian]
7. Bloom, A. (1988). The Closing of the American Mind. Simon & Schuster.
8. Botz-Bornstein, T. (2012). What is the Difference between Culture and Civilization? Two Hundred Fifty Years of Confusion. Comparative Civilizations Review, 66, 10-28.
9. Danylova, T.V. (2016). The Theory of Civilizations Through the Lens of Contemporary Humanities. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 9, 55-62, DOI: 10.15802/ampr2016/72231.
10. Danylova, T.V. (2016). The Desire for Recognition in the Context of Francis Fukuyama's Universal History. Anthropological Measurements of Philosophical Research, 10, 69-77, DOI: 10.15802/ampr.v0i10.87303.
11. Rousseau, J.-J. (2002). Discours sur les sciences et les arts /J.-J. Rousseau. Retrieved from http://classiques.uqac.ca/classiques/Rousseau_jj/discours_sciences_arts/discours_sciences_arts.pdf.
12. Salata, G. (2012). Human Nature in the Problem Field of Cultural Anthropology. Ural Research Bulletin, 1, 17-23.
13. Tylor, E.B. (1920). Primitive Culture: Research into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom. London: John Murray, Albemarle Street, W, 1. Retrieved from <https://archive.org/details/primitiveculture01tylouoft>
14. Tylor, E.B. (1958). The Origins of Culture (Harper torchbooks). New York: Harper & Row.
15. Trach, Yu. (2015). High technologies in the context of the historical development of technogenic civilization. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv Kyiv: Millennium, 3, 70-75 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018 р.